

РОБОТА НАД ДИКЦІЄЮ ТА АРТИКУЛЯЦІЄЮ В ПРОЦЕСІ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

У статті розглянуто питання розвитку співочого голосу вокаліста крізь призму формування чіткої, виразної вимови та артикуляції. Наведено причини дикційних недоліків та їх виправлення за допомогою співочих вправ і артикуляційної гімнастики.

***Ключові слова:** співацький голос, дикція, артикуляція, співак, постановка голосу.*

Владимир Пирус

РАБОТА НАД ДИКЦИЕЙ И АРТИКУЛЯЦИЕЙ В ПРОЦЕССЕ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСА

В статье рассмотрен вопрос развития певческого голоса вокалиста сквозь призму формирования чёткого и выразительного произношения и артикуляции. Приведены причины неправильного произношения, а также их исправление с помощью певческих упражнений и артикуляционной гимнастики.

***Ключевые слова:** певческий голос, произношение, артикуляция, певец, постановка голоса.*

Volodymyr Pirus

WORK ON DICTION AND ARTICULATION IN THE PROCESS OF VOICE PLACEMENT

The article reviews the questions of development of singer's phonic voice through the lens of creation of the discrete word intelligibility, the emphatic speech and articulation. Also the examples of diction incompletes and its corrections through the use of singing exercises and articulation gymnastics are provided here.

***Key words:** singing language, diction, articulation, singer, voice placement.*

Із зростанням вимог до професійної підготовки майбутніх співаків питання розвитку співочого голосу, поліпшення його якостей набувають особливо важливого значення. Голос співака – це засіб зв'язку із слухачем. Це інструмент, за допомогою якого він доносить до слухачів думки, передає найтонші почуття і настрої. Але для того, щоб емоційно діяти словом на глядача, треба мати добре розвинутий голосомовний апарат. Мова – це, зняряддя, з допомогою якого люди спілкуються, обмінюються думками і розуміють один одного. Вона реєструє і закріплює в словах, словосполученнях, реченнях результати роботи нашої думки і є невід'ємним фактором мистецького співу, засобом розкриття ідейного і художнього змісту музично-вокального твору, сценічного образу, а також засобом активного впливу на слухача.

Інтонаційно-звукова мова у співі підпорядкована тим самим законам, що й мова словесна. Щоб навчитися співати, необхідно насамперед вивчити свій мовний апарат, навчитися правильно говорити, декламувати. Спів – це продовжена мова. Як у житті, так і на сцені мова співака має бути виразна, чітка, природна і правильна. Від правильності вимови образно-дійового емоційного слова залежить тембральність та інтонаційна виразність звука. К. Станіславський говорив: «Добре вимовлене слово – уже музика, добре проспівана фраза – уже мова» [? Звідки цитата?].

Співак повинен володіти кантиленною мелодією мови, міцною артикуляцією, чіткою конфігурацією рота для керування його зовнішнього малюнку при вимові різних голосних, від яких залежить правильне інтонування, резонанція і барвистість голосу. Від того, як володіє співак сценічною мовою, залежить його майстерність, уміння донести до слухача ідейний зміст і внутрішній образ. Якщо співак так само легко, природно і просто співає, як говорить, то він володіє вокальною майстерністю.

«В музиці, особливо у вокальній, – говорив російський композитор і педагог Михайло Глінка, – ресурси виразності безмежні. Одне й те саме слово можна вимовити на тисячі ладів, не змінюючи навіть інтонації, ноти в голосі, а змінюючи тільки акцент, надаючи устам то посмішки, то серйозного строгого

виразу» [? Звідки цитата?]. Основним для М. Глінки, як педагога з вокалу, була виразна, декламаційна мова. Він вимагав не співати слово, а вимовляти його, протягуючи при цьому склад, тобто продовжуючи емоційну голосну. Він вважав, що співацький звук це продовжений звук мови, а спів – продовжена мова.

«Правильна вимова ноти і складу надає співу більше ясності і сили, аніж будь-які зусилля», – писав О. Варламов[? Звідки цитата?]. «Співати потрібно так само просто й легко, як говориш», – казав відомий російський співак Федір Шаляпін [? Звідки цитата?]. Варто зазначити, що в основу його творчості лягла не чиста вокалізація, а емоційно-виразне інтонування слова. Видатний український співак і педагог Олександр Мишуга підкреслював, що наука співу це не тільки розвиток голосу, як фізичного матеріалу, а й розвиток його гнучкості та рухливості, як засобу для виразної вимови слова [? Звідки цитата?]. Спів без слів мертвий, слово це кристалізований прояв думок і почуттів. Вимова слів має бути завжди чіткою, динамічною, а головне осмисленою, близькою (у високій позиції) і темброво високоякісною. Правильна розмовна мова і художній спів, так само як звук і слово, тісно пов'язані між собою. Мова буде вокально-художньою тільки в разі використання законів співацького звука, так само і звук буде повноцінний, художній лишень тоді, коли буде враховано закони правильної розмовної мови. Вміти вокально правильно розмовляти (на опертому диханні і в позиції звука) у повсякденному житті для співака не менш важливо, ніж правильно дихати і особливо видихати. Вокально правильна мова сприяє художньому звучанню співацького голосу. Отже, роботу над розвитком сценічної мови необхідно починати паралельно з роботою над технікою побудови вокально-художнього звука і технікою співування голосних, приголосних та їх сполучень. Треба навчитись відчувати і передавати у звуці зміст слів і речень, тобто творчо пов'язувати характер звучання голосу з думкою, вираженою в слові.

Вокальне читання – читання на мовній опорі в певному ритмі і темпі. Таке читання виробляє у співака чітку, ясну дикцію, сприяє однорідному, однакісному звучанню голосу, надає йому польотності. При цьому важливо прагнути якнайповніше передати значення кожного слова, зміст твору в цілому.

Музично-вокальна декламація – технічний прийом вокально-творчої вимови слів з усіма їх граматичними і логічними акцентами, з виявленням емоцій, що є в змісті тексту.

Актуальність даної теми полягає в тому, що художньо-образний зміст вокального твору має дві взаємно пов'язані складові – музичну та поетичну. Майстерність співака не тільки в якісному мелодійно-вокальному інтонуванні, а й у донесенні до слухача змістовності поетичного тексту. Тому одним з важливих моментів у постановці голосу співака є формування вмілої роботи артикуляційного апарату та чіткої дикції.

У процесі звукоутворення беруть участь голосові зв'язки разом із гортанню, язик, губи, м'яке піднебіння, глотка, нижня щелепа (активні органи) та зуби, тверде піднебіння, верхня щелепа (пасивні органи). Це і є артикуляційний апарат, а його робота, спрямована на утворення звуків, називається артикуляцією (від *лат.* – розділяти). У формуванні голосних активну участь беруть глотка та рот, які мають рухливі стінки і можуть зменшувати або збільшувати свою форму та об'єм. Наприклад, при вимові звука «*i*» ротова щілина стає найменш відкритою, а звука «*a*» – відкривається найбільше. При плавному переході від звука «*i*» до «*e*» та «*a*» – об'єм глотки зменшується, а для голосних «*o*» та «*y*» – знову збільшується. Основа правильного співу на *legato* залежить від того, наскільки гортань підчас співу голосних залишається малорухливою. Виняткову роль у формуванні співацького звука мають язик, що рухається вільно і активно, та губи, які в момент зародження звука набувають характерного положення для того чи іншого голосного чи приголосного.

Робота артикуляційного апарату спрямована передусім на досягнення підчас співу хорошої, правильної дикції. Дикція (від *лат.* – вимовляти) – це ясність та правильність вимови тексту, розбірливе, чітке, виразне звучання кожного голосного та приголосного, а також слів, фраз і всього тексту в цілому. Бездоганна дикція, від якої залежить виразність співу, його художня вартість є ознакою високої співочої культури. Коли формування звука є вокальною технікою, то дикція є формування слова. У вокальній мові звуки вимовляються протяжно і на різній висоті. Голосні – це звуки утворенні голосом, а приголосні

– звуки, що вимовляються у сполученні з голосом. Тому дикція залежить від правильності вимови приголосних. Отже, у вокальному мистецтві дуже важливим є чітка і правильна вимова. Для того, щоб поєднати добрий, красивий і широкий спів з чіткою і ясною вимовою, потрібно щоби спів відбувався виключно на голосних і щоби приголосні при цьому вимовлялися швидко і дуже чітко.

Робота над звукоутворенням і прийомами звуковедення перетинається з роботою над дикцією і фразуванням. Чітка артикуляція голосних, ясна вимова приголосних і виразне фразування забарвлюють звучання голосу, ведуть до високохудожнього виконання вокального твору. Чіткість дикції під час співу залежить від правильної вимови. Проте співацька дикція вирізняється від мовної тим, що спів ґрунтується на голосних звуках, а приголосні вимовляються чітко й коротко. У студентів часто спостерігається відсутність виразної дикції не лише під час співу, а й у мовленні, тому, навчаючи вокальної дикції, велику увагу необхідно приділити чіткій артикуляції голосних і ясній вимові приголосних.

Причиною поганої дикції може бути млявість і малорухомість язика й губ, затисненість нижньої щелепи, скутість м'язів обличчя й шиї та недостатнє або неправильне відкриття рота. Важливе завдання викладача в роботі над дикцією – фізичне звільнення артикуляційного апарата від напруження.

Артикуляція – найважливіша частина вокальної роботи. Вона тісно пов'язана з диханням, звукоутворенням та інтонуванням. Тільки за активної артикуляції стає зрозумілим текст. На якість артикуляції впливають уміння відкривати рот під час співу, правильне положення губ, вільне розташування язика в роті, а також звільнення від напруження нижньої щелепи. Для утворення мовних голосних достатньо участі порожнини рота і найрухомішої його частини – язика. У співі ж для утворення голосних необхідна активна робота губ, м'язів глотки і вільний рух нижньої щелепи. Виробляючи відчуття повільного руху нижньої щелепи, треба пам'ятати, що ступінь розкриття рота може бути різним. Надто відкритий рот і підкреслене опускання нижньої щелепи позбавляє звук тембру і виразності. Засвоюючи правильну артикуляцію голосних співаки тим самим розвивають і удосконалюють свій голос.

Основою співацького звука є голосні. Виховання співацького голосу починається з роботи над формуванням голосних, які вирізняються від мовних рівномірністю заокруглення і дзвінкістю звучання. Активна вимова приголосних викликає посилене скорочення м'язів ротоглотки, завдяки чому зростає дзвінкість голосних під час співу. У сценічному мовленні й вокальній дикції велике значення має чітка вимова приголосних, так як від цього залежить утворення мовних і співацьких формант, які роблять голос яскравим і гучним.

Микола Погрібний зазначає: «В українській мові є шість основних голосних звуків: «а», «о», «у», «е», «и», «і» [? Звідки цитата?]. Ці звуки утворюються лише голосом і вимагають певного положення рота, губ і язика. Позначаються вони на письмі десятьма буквами: «а», «о», «у», «е», «и», «і», «я», «ю», «є», «ї». Буквами «а», «о», «у», «е», «и», «і» позначають по одному звукові. Букви «я», «ю», «є» вживаються для позначення одного або двох звуків. Після м'яких приголосних ними передаються по одному звукові: *люди* (л'уди), *дорожнє* (дорожн'є). На початку слова та після голосного букви «я», «ю», «є» передається по два звуки – перед «а», «у», «е» вимовляється ще звук «й»: *ягода* (йагода), *стояти* (стойати). Після апострофа буквами «я», «ю», «є» позначаються також два звуки: *м'ясо* (мйасо). Буквою «ї» завжди передається два звуки – звук «й» та звук «і»: *їсти* (йїсти), *Україна* (україна).

Голосні у співі

Голосні поділяються на темні «о», «у», «е», «и» та світлі «а», «і». Голосний «і» – світлий, найбільш резонуючий, вимова «і» сприяє активний атаці звука і спрямовує його в головний резонатор. Зі звука «і» можна починати пошук високої співацької позиції. Цей голосний утворюється, коли язик упирається кінчиком у нижні зуби, що сприяє появі «близького» вокального звука. Водночас голосний «і» не рекомендується використовувати у разі затисненого горлового тембру, тому що вимова «і» піднімає гортань. Складний голосний «ї» близький за артикуляцією до «і». Присутність у вимові сонорного «й» надає йому активності резонування звуків верхньої частини діапазону голосу.

Голосний «*є*» за артикуляцією не завжди зручний, особливо у високій теситурі. Під час творення «*є*» язик найменше наближається до піднебіння, що надає голосному глибокого звучання. Складний голосний «*є*» сприяє резонуванню та активній атаці звука. Використання «*є*» у вправах допомагає утворенню світлого головного звучання, а участь кінчика язика в артикуляції надає вокальному звукові «близького» звучання.

Голосний «*у*» є одним із найбільш резонуючих голосних, разом з «*і*» та «*є*». Цей голосний допомагає знайти високу вокальну позицію. Вимова «*у*» більше, ніж інші голосні сприяє підняттю м'якого піднебіння і спрямовує звук у головний резонатор. Це найглибший і найтемніший голосний, тому за глибокого і глухого звучання голосу його краще не застосовувати під час вправ.

Голосний «*а*» часто звучить «плоско», відкрито, зате легко піддається заокругленню. Вимовляючи його, рот набуває найправильнішої рупороподібної форми, що допомагає звільнити від напруженості артикуляційний апарат. Голосний «*а*» більше, ніж інші голосні, сприяє виявленню справжнього тембру голосу. Водночас голосний «*а*» є найскладнішим для співу, бо в його артикуляції губи не беруть участі.

Складний голосний «*я*» активно сприяє атаці звука і світлому головному звучанню завдяки наявності у вимові сонорного приголосного «*й*». Перехід від «*й*» до «*а*» у вимові «*я*» сприяє активному і швидкому розкриттю рота і вільній вимові звука.

Голосний «*о*» сприяє заокругленню і затемненню світлих і відкритих голосних, а також звільняє затиснені м'язи гортані і знімає горловий звук. Голосний «*о*» добре піднімає м'яке піднебіння, викликаючи відчуття позіху, окультурює звук і надає йому шляхетності.

Голосний «*и*» незручний для співу. Під час його утворення корінь язика напружується, через це може виникнути і посилитися затиснення горла і утворитися горловий призвук. В українській літературній мові голосний «*и*» наближається до «*і*», та ніколи не вимовляється глибоко.

Приголосні у співі

За місцем творення та дією активного мовного органа (губи, м'яке піднебіння з язичком, язик) усі приголосні поділяються на:

- губні – «б», «в», «м», «п», «ф»;
- глоткові – «г»;
- язикові – решта:
 - а) передньоязикові – «д», «ж», «з», «л», «н», «р», «с», «т», «ц», «ч», «ш»;
 - б) середньоязиковий – «й»;
 - в) задньоязикові – «т», «к», «х».

За способом творення шуму і тону, або голосу, усі приголосні поділяються на шумні (дзвінки і глухі) і сонорні або сонанти:

- шумні дзвінки – «б», «д», «з», «ж», «дз», «дж», «т», «г»;
- шумні глухі – «п», «т», «с», «ш», «к», «х», «ф»;
- сонорні – «н», «м», «л», «в», «р», «й».

Як впливає вимова приголосних на звукоутворення? Найсприятливішими у цьому є сонорні приголосні. Самі вони утворюються з участю голосу і у співі мають висоту голосної попередньої або тієї, що йде слідом. Найбільш «співучими» і резонуючими з них є приголосні «н», «м». У творення цих приголосних тон переважає над шумом, повітряний струмінь, потрапляючи до носової порожнини, резонує в ній, завдяки йому сонорні «н», «м» набувають носового забарвлення. Вони використовуються для досягнення особливого ефекту у разі правильного посилення звука в головні резонатори.

Для відтворення світлого, дзвінкого звучання використовують сполучення сонорних «н», «м» та світлих резонуючих голосних «і», «е». Уникнути «білого», «плоского», відкритого звучання допомагає сполучення темних голосних «о», «у» із сонорними приголосними «л», «м» на складах «-му», «-лу», «-мо», «-ло». Сонорний «й» впливає на артикуляцію голосних «а», «у», «о», «і», що йдуть слідом за ним. Наприкінці слова «й» завжди має висоту звука попередньої голосної.

Передньоязикові приголосні «л», «д», «з» у сполученні з резонуючими голосними «і», «е» допомагають утворенню виразного, дзвінкого звуку «-ле», «-лі», «-зі».

Добре розвивають м'яке піднебіння вправи, що виконуються закритим ротом з переходом на склади «-ма», «-на». Для подолання млявості й

малорухомості кінчика язика можна співати вправи на склади , що починають зі звуків «л», «н»: «-ля», «-лю», «-на», «-но».

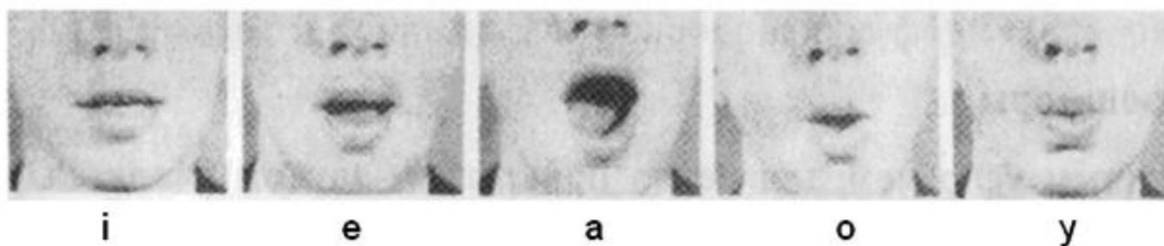
Передньоязикові «д», «т» і губний «б» у сполучення з огубленими голосними «о», «а» допоможуть звільненню нижньої щелепи на складах «-до», «-ба», «-та», «-бай», «-дай». Губний приголосний «б» і передньоязиковий «д» допомагають у роботі над близьким звуком.

Задньоязикові (гортанні) приголосні «г», «к» активізують роботу основи язика, звільняючи м'язи гортані. Сполучення гортанних «г», «к» з темними голосними «о», «у» допоможуть уникнути «плаского», відкритого, так званого «білого» звуку. Глотковий приголосний «г» і задньоязиковий (гортанний) «х» допомагають відчуттю придихової атаки «-ха», «-га». Свистячі приголосні «с», «з» та шиплячі «ш», «щ» завжди переривають звучання голосних, тому вимовляти їх треба дуже коротко, щоб не було зайвого свисту і шипіння.

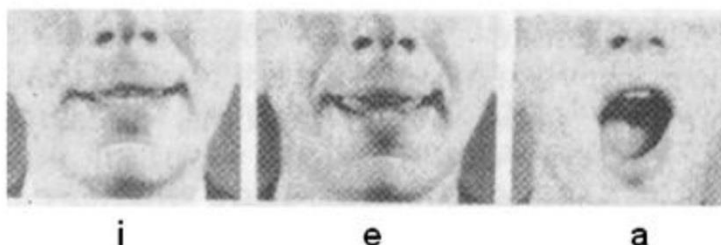
У співі, як вже було зазначено, тривалість кожного голосного і приголосного значно більша, ніж у розмовному мовленні. Тривалість вимови у співі залежить від темпу, ритму, прийомів звуковедення, нюансів і теситури. Характер музики, що складається з названих ознак, впливає на співацьку дикцію. А саме:

- у ліричних творах вимова слів спокійна, м'яка;
- у творах емоційно насичених вимова приголосних більш підкреслюється, від чого дикція стає рельєфнішою;
- у творах драматичного і трагічного характеру вимова тексту набуває твердості, перебільшується й доходить до скандування.

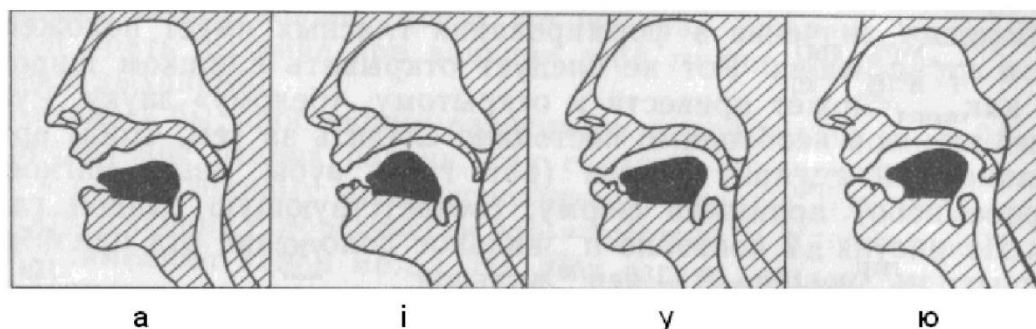
Як відомо, голосні звуки – основа, яка дає протяжність співацькому звукові, а приголосні – контур, що виявляє зміст літературного тексту.

Мал. 1. Правильне положення рота при співі голосних

Мал. 2. Неправильне положення рота при співі голосних

Ці малюнки, звідки, треба послатися на видання і сторінки

Сценічне слово повинно бути не тільки правильним щодо норм вимови (усної літературної мови), а й дикційно чистим, не тільки почутим, але й зрозумілим.

Хороша дикція означає чіткість, ясність вимови слів і фраз, кожного голосного і приголосного звуків. Хороша дикція обов'язкова норма для людей “мовних” професій. Чистота дикції допомагає співаку, читцю, актору виразно і точно доносити свої думки до глядача. Нерозбірлива мова, наявність дикційних недоліків відволікає увагу слухачів від змісту.

Дикція – це синтез:

- а) розбірливості;
- б) нормованості;
- в) емоційно-експресивного забарвлення мови.

Неабиякий вплив на рівень дикційної виразності справляє інтонаційна змістовність та психологічна наповненість мовного звучання. Перераховані

елементи створюють комплекс виразних дикційних засобів, які впливають на художньо-естетичні якості сценічної мови.

Роботу над дикцією слід починати з перевірки і вироблення правильної артикуляції кожного звуку зокрема. Щоб перевірити правильну вимову звуків, треба уточнити, як саме утворюється цей звук, за допомогою губів чи язика, в якому вони положенні знаходяться. Рухи органів мовного апарата, внаслідок яких утворюється звук, називаються артикуляцією.

Щоб удосконалити дикцію, необхідно навчитися користуватися свідомо своїм мовним апаратом. Вирішальну роль у виробленні чіткої дикції має правильне положення язика, губів, м'якого піднебіння, зубів, нижньої щелепи, рухи яких ми повинні знати і контролювати під час мовлення. В мові студентів зустрічаються різні мовні відхилення, які спотворюють красу звучного слова.

Які ж причини дикційних недоліків?

Якщо зуби займають неправильне положення: криві, рідкі, то мова звучить крізь зуби і породжує неправильну вимову шиплячих звуків «ш», «ж» і свистячих «с», «з», африкатів «ц», «ч». Теж саме відноситься і до нижньої щелепи; неправильне зімкнення щелеп, коли верхня або нижня висунуті вперед; довгий, товстий або короткий язик; коротка вуздечка (перетинка), яка з'єднує язик з нижньою щелепою. Вказані недоліки – органічні, вони вимагають втручання логопедів, стоматологів. Але існують недоліки мови, які є наслідком неправильної артикуляції, засвоєної з дитинства, неохайного ставлення до мови в сім'ї, в школі. Найбільш поширений недолік – це в'яла, нерозбірлива мова. Губи ледь ворухаються, рот майже не відкривається, затиснуті зуби, щелепи, млява артикуляція, інертний язик.

Значний дефект мови поспішність – «кулеметна», швидка мова, або навпаки уповільнена, важка, тягуча; нечітка вимова кінцевих складів, «ковтання» кінцівок, пропуски звуків у словосполученнях, дикційний дефект «цякання» або «дзякання», коли замість «т» звучить «ц», а замість «д» – «дз». Всі ці недоліки неорганічні і їх можна позбутися, якщо систематично, наполегливо працювати над артикуляцією голосних і приголосних фонем, чітко і виразно вимовляти їх.

З чого починати виправлення мовних дефектів?

Перш за все студенту треба з допомогою педагога усвідомити причину дефекту в своїй мові і навчитися свідомо виправляти цей недолік. Але працювати над дикцією необхідно навіть, якщо немає особливих недоліків. Допомагає розвинути м'язи мовного апарату так звана артикуляційна гімнастика. Вона знімає зайву напругу, сприяє виробленню рухомості, артикуляційної точності при вимові звуків. Дикцію треба виробляти у взаємозв'язку з диханням і голосом.

Важковимовляючі глухі приголосні «*б – п*», «*т – д*», «*к – г*» вимагають активного видиху, роботи дихального апарату, рухливості діафрагми. Тільки поєднуючи дихання з дикцією можна досягти і дикційної чіткості, і розвинутого дихання, а тренуючи сонорні звуки «*м*», «*н*», «*л*», «*р*», ми разом з тим відпрацьовуємо звучність голосу.

Артикуляція та звільнення нижньої щелепи

Співочі вправи (чий вправи? Автора статті чи запозичені? Якщо власні, то написати, про пропонуються авторські вправи, якщо чужі, то наслатися на автора і сторінки)

Чітка артикуляція, вільна, незатиснута нижня щелепа сприяють утворенню хорошого звучання. Щоб досягти чіткості артикуляції та рухливості артикуляційного апарату, необхідно при виконанні співочих вправ комбінувати голосні та приголосні звуки у різних їх сполученнях.

Часто чіткій артикуляції заважає нерухомість або мала рухомість верхньої губи. Вправи на «*зе – зо*», «*зе – зу*» допомагають розвиткові та рухливості верхньої губи, коли на складі «*зе*» робити швидкий утрируваний рух, розтягуючи губи, як на посмішку, а на складах «*зо*» або «*зу*» губи так само швидко витягуються вперед.

Досить швидко

3e, 3o, 3e, 3o,

The image shows a musical score for a vocal exercise. It consists of three staves. The first staff is in 2/4 time and contains the lyrics '3e, 3o, 3e, 3o,'. The second and third staves continue the melodic line. The key signature has one flat (B-flat).

Ця вправа допомагає розвитку чіткої артикуляції, якщо вимовляти «*за*» і «*зо*», розтулюючи «*за*» в сторони та витягуючи вперед «*зо*» губи. Особливу увагу слід приділити точному, карбованому ритмові, витримуючи точки після кожної восьмої та дуже коротко й чітко співаючи всі шістнадцяті.

Швидко

За - зо, за-зо

The image shows a musical score for a vocal exercise. It consists of three staves. The first staff is in 2/4 time and contains the lyrics 'За - зо, за-зо'. The second and third staves continue the melodic line. The key signature has one flat (B-flat).

На першому тоні вправи треба робити наголос, обов'язково витримуючи паузи. При виконанні кожного «*зе*» слід відкривати верхні зуби (ніби сміючись).

Звільненню нижньої щелепи допомагає співання йотованих голосних «*й – а*», «*й – о*», «*й – е*». Увага співака повинна зосереджуватись на вільному опусканні щелепи на кожному йотовану голосну.

Те ж саме на мажорному тризвучі

Артикуляційна гімнастика

Вправи для нижньої щелепи

1. Відкривання рота.

Нижня щелепа вільно падає вниз, приблизно на два пальці, покладеними один на другий між зубами. Язик лежить плоско, кінчиком торкається нижніх передніх зубів, м'яке піднебіння /маленький язичок/ піднятий. Закриваючи рот, відчутти дотик верхньої і нижньої губів. Вправу робити чітко, ритмічно і спокійно.

2. Відкрити рот. Щелепа рухається вперед, назад.

3. Відкрити рот. Щелепа просувається ліворуч і праворуч, торкаючись куточків губів.

4. Відкрити рот. Щелепа рухається праворуч, вгору, ліворуч, вниз, тобто утворюючи коло. Вправу робити легко, без поштовхів.

Вправи для губ

1. Верхня губа підтягується вгору до носа, верхні зуби притискають нижню губу, як при вимові звука «в».

2. Нижня губа відтягується вниз, а нижні зуби прикушують верхню губу. Губи розкриваються так, щоб було видно десна.

1. Чергування рухів верхньої і нижньої губ:

а) підняти верхню губу;

б) опустити її;

в) підняти нижню губу;

г) опустити її.

Вправи проробляти легко, пластично. М'язи обличчя повинні бути спокійні, зуби не стиснуті.

1. Зуби зімкнені. Губи трубочкою витягуються вперед, як при вимові звука «у», потім енергійним рухом розтягуються в різні боки, не відкриваючи при цьому зубів.

2. Зімкнені губи висуваються вперед і переводяться праворуч, знову вперед – ліворуч. Зуби стиснуті.
3. Зімкнені губи рухаються вперед – вгору, вперед – вниз.
4. Рух зімкнених губів вперед, ліворуч, вгору, праворуч, вниз утворенням кола. Зуби стиснуті, щелепи нерухомі, вправа проробляється повільно.

Вправи для губів надають м'язам рота пружності, гнучкості і виробляють рухливість.

Вправи для язика

1. Вихідне положення: рот широко відкритий, корінь язика опущений, як в момент позіхання. Язик висувається з рота якомога більше, а потім втягується. Кінчик язика нагадує «жало». При висуванні язика відчуті м'язову напругу.
2. Рот напіввідкритий. Язик висувається «лопаткою», тобто має плоску широку форму, своїми боковими краями торкається куточків рота. Після цього язик повертається у вихідне положення.
3. Рот відкритий. Кінчик язика скорочується і енергійним рухом почергово стукається у верхні передні зуби, потім у нижні передні зуби.
4. Рот напіввідкритий. Язик з вихідного положення загинається до м'якого піднебіння і знову повертається назад.
5. Вихідне положення. Язик рухається праворуч і ліворуч до внутрішнього боку щік.
6. Зуби зімкнені, щелепа опущена, язик рухається, утворюючи коло, масажує десна, щоки, нагадує «сонечко».
7. Язик скласти трубочкою і висунути назовні.

Ці вправи регулюють рухи язика, зміцнюють його м'язи і тренують вуздечку.

Для розвитку м'язів глотки, м'якого піднебіння існують деякі вправи з внутрішньої артикуляційної гімнастики:

1. Декілька разів позіхнути, відчуті підняття м'якого піднебіння.

2. Міцно стиснути зуби, напружити м'язи і промовити фразу, наприклад: «Наша казка гарна, нова, починаймо її знову». Потім зняти напруження і знову промовити цей текст.
3. Лікті покласти на стіл. Підперти руками підборіддя. Верхню щелепу піднімати вгору, розкриваючи широко рот.

Корисно тренувати м'язи глотки і м'якого піднебіння, а також рухливість нижньої щелепи на звукосполученнях, текстах.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Вид-во?, 1990. – С. 5–139. У списку літератури пишемо загальну к-ть сторінок, а в посиланнях по тексту вказуємо використані сторінки).
2. Базиликот Б. Орфоепія в співі : навч. посібник / Б. Базиликот. – Львів : Вид-во?, 2001. – 130 с.
3. Варламов А. Е. Полная школа пения / А. Е. Варламов; ред. и комм. В. А. Багадурова. – М.: Музгиз, 1953. – 107 с.
4. Глинка М. И. Школа пения / М. И. Глинка. – М.: Вид-во?, 1953. – ?? с.
5. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва / Б. П. Гнидь. – К.: НМАУ, 1997. – 320 с.
6. Гнюс С. Дикція та артикуляція віртуозів / С. Гнюс // Шкільний світ : Всеукраїнська газета для вчителів. – 2008. – № 42. – С. 4–6 (вкладка).
7. Єгоричева М. 50 вправ для співака-любителя / М. Єгоричева. – К. Держ. вид-во образотв. м-цтва і муз. л-ри УРСР, 1961. – 97 с.
8. Знаменська О. Культура мови у співі / О. Знаменська. – К.: Держвидав, 1959. – 156 с.
9. Мадішева Т. П. Співак і мова : культура співу мовою оригіналу: теорія та практика : навч. посіб. для студ. вокал. ф-тів ВНЗ культури і мистец. України / Т. П. Мадішева. – Х. : Штрих, 2002. – 160 с.
10. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва / М. Микиша. – К.: Музична Україна, 1985. – 80с.

11. Мишуга О. П. Спогади. Матеріали. Листи / Олександр Мишуга / упорядкув., підгот. текстів, вступ. ст. та прим. М. Головащенко. – К. : Вид-во?, 1971. – 779 с.
12. Погрібний М. І. Українська літературна вимова : навч. посіб. / М. І. Погрібний. – Дніпропетровськ : Трансформ, 1992. – 28 с.
13. Прянишников И. П. Советы обучающимся пению / И. П. Прянишников. – М.: Гос. муз. издат-во, 1958. – 109 с.
14. Станиславский К. С. Работа актера над собой. Письма / К. С. Станиславский. – Л. : Вид-во?, 1980. – ...? с.
15. Черкашин Р. Художнє слово на сцені / Р. Черкашин. – К.: Вища школа, 1989. – 327 с.
16. Ятло Л. Специфіка співацької артикуляції і дикції в роботі з дитячим хором : зб. наук. праць / Л. Ятло. – Умань : УДПУ ім. Павла Тичини. 2008. – 228 с.

Загальні зауваження!

1. По тексту ніде немає посилань і вказівок до використаної літератури. У квадратних дужках [] має бути номер джерела і через кому сторінка чи сторінки на які посилаєтесь. Тобто до прикладу [16, с. 23]. Це означає, що посилаємось на працю Л. Ятла і сторінка цитати 23-я.

2. У вступній частині статті має бути здійснено огляд літератури по темі статті (хто з авторів українських і російських які проблеми розглядав, що залишилося поза їхньою увагою і що Ви як автор пропонуєте нового, чи Ви тільки здійснюєте огляд. Тобто мета статті і які завдання Ви як автор ставите перед собою у даній розвідці.

3. Завершує статтю висновок загальний з проблеми.

Бажаю успіху!!!